

MALİ ÖZELİNDE TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Altan ÇETİN*

ÖZET

Arap Baharı ve sonrası dünyanın gözünü Afrika'ya daha yoğun bir şekilde çevirdi. Farklı yapısı ile Afrika ülkeleri ve halklarının yaşadıkları siyasi yapı tartışmaları da beraberinde getirdi.

Arap Baharı sonrası dönemde tartışmaların merkezindeki en önemli bölge şüphesiz ki Mali oldu. Fransa'nın bölgedeki faaliyetlerine dünyanın bakışı geçmişe dair bir tahlili de kaçınılmaz kıldı.

Bu çalışma Mali'de olup bitenlere tarihi bir süzgeçten ve farklı bir gözle bakmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mali, Fransa, Tarih, Tuaregler, Afrika

TURKEY-AFRICA RELATIONS IN THE CASE OF MALI

ABSTRACT

After the Arab Spring, the world's eyes turned more intense to Africa. With a different structure of the countries and peoples of Africa brought their discussions of political structure. The most important area in the center of the debate in the aftermath of the Arab Spring was no doubt that Mali. France's activities in the region in view of the world inevitably made an analysis of the past.

This study aims to look to Mali, what is happening with history in a different way, and a colander.

Keywords: Mali, France, History, Tuaregs, Africa

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi,
e-mail: altanoides@yahoo.com

SÜREÇ ANALİZİ

Bir olay ya da olguyu incelemek bir yönüyle onun tarihi süreçteki gelişim ve değişimlerini anlamaktır. *Bu bakış açısıyla uzun-sürelili bir perspektifle dönüşümlerin incelenmesi, buna ek olarak diğer bağlam perspektiflerinin tetkiki, karşılıklı bağımlılıkların ortaya konulması ve nihayet güç dengelerini gözden kaçırılmaması gerekir.*¹ Türklerin Afrika ile ilişkilerinin anlaşılmasında da bu perspektif manalı olabilir. Asabiye'nin oluşması ve müşterekler anlamında bir toplumda manalı değerler kurması çok önemlidir. Aynı ev içinde bile bireyler farklı asabiyelere değer attikleri takdirde muhtemel çatışmalar beklenileceği olacaktır. Bu bakımdan İbn Halduncu kavramlardan istifade ifade edilecek olursa modern zamanlarda **makro asabiyeler**, geniş çatılar dağıtılıp yıkılmıştır. Doğu küçük ve yutulması uygun parçalara ayrılmıştır. Modern zamanlarda “Doğu” kavramı ile ifadesini bulan kültür ve medeniyet havzasındaki en büyük sorunlardan birisi budur. Ortaçağlardaki hallerinden bile geriye giden toplumlar olabildiğince **mikro planda intisaplarla** kendilerini ifade eder duruma gelmişler ya da geçmişteki kodlarıyla çelişen yeni kimlik algılarıyla karşılaşmışlardır. Birincisi toplumu atomize etmiş, diğeri ise yabancılaşmayla birlikte çatışmayı getirmiştir. Müştereklerin zayıf olması coğrafyanın ve insanların parçalanmasına ve çatışmasına yol açmaktadır. Uzun süreçlerde müşterekler paylaşmış toplumlar kendi içleri ve çevreleriyle ilişkilerinde yaşadıkları ani kırılmalarla eskinin tam gayrına bir hal oluşabilmektedir. Bu bakımdan modern zamanlardaki bölünme ve çatışmalar Afrika tarihinin genel çizgisini oluşturur. Sömürge aklının yönetme tarzı olarak seçtiği bu atomize edici metod şüphesiz kavramların yeniden düşünülmesi ile aşılabilecektir. Sömüren beyaz adam imajı “iyileştiren beyaz adama” dönüştüğünde mesela ilişkilerin seyri farklılaşabilecektir. Bu manada Türk Afrika ilişkilerindeki ilk mesele kavram oryantasyonu konusudur. Yeniden coğrafyayı ve toplumları birleştirecek makro asabiyelerin hatırlanması ve mikro intisap alanlarının ise bu geniş asabiyeler içinde kendini ifade edebildiği yapılar kurulması zaruridir.

Türklerin Afrika ile alakaları bir yönüyle Doğu Akdeniz'in bir Türk gölü haline geliş sürecinin önemli bir ayağını temsil eder. Türkler Selçuklular devrinde Anadolu'ya girişleri ve fütihat sonrasında buranın Türkiye'ye dönüşmesi esnasında Doğu Akdeniz'in kuzey kıyılarında büyük oradan hâkimiyet kurdular. Bu durum Bizans varlığının sonunu temsil eder. Akabinde özellikle ed-Devle et-Türkiye yani Memlûkler devrinde Suriye ve Mısır'da Haçlılarla vaki mücadele, Kıbrıs Adasının fethi sonrasında Suriye ve Mısır, yani doğu ve güney, kıyılarında da hâkimiyet söz konusu olacaktır. Nihayet, Osmanlıların Memlûkleri yenip Akdeniz'de Mısır-Suriye kıyılarına ve Balkanlarda Adriyatik sahillerine kadar hâkim olmaları, bilahare Kıbrıs'ın fethi ve nihayet Kuzey Afrika fetihleri ile üç aşamalı gerçekleşen Türk-İslam hâkimiyetinin Doğu Akdeniz'de yayılışı görülür. Osmanlıların Kuzey Afrika harekâtının önemli bir sebebi İspanya ve Portekiz saldırganlığı karşısında bir himaye niyetidir. Görüleceği üzere Bizans, Haçlılar, İspanya ve Portekiz gibi Batılı güçler bu süreçte etkisiz kılınmıştır. Dolayısıyla, Türklerin Afrika ile alakaları mücerret bu

¹ Bu parametreler konusunda bkz. Elisabeth Özdalga, “Bir Tasavvur ve Ustalık Olarak Tarihsel Sosyoloji”, *Tarihsel Sosyoloji*, Ankara, 2009, s. 10–20.

karaya dair faaliyetleri olmak ötesinde şümüllü bir siyaset ve tarihi sürecin de anlamını taşır. Bu genişleme Türklerin İslam dairesindeki siyasetlerinin en geniş çerçevesini belirler. Dolayısıyla **Afrika ile ilişkilerin geçmişteki önemli parametreleri Türklerin İslam'ın orduları olarak yürüttükleri süreçler ve bu bağlamda dönemin batısının yayılmacılığına karşı Afrika'nın muhafazası** durumudur. Müslüman Afrika tarihinde İslam vesilesi ile Türklerin oynadığı bu rol Türkiye Afrika ilişkilerinin bugünü açısından sosyolojik zemin itibarıyla büyük değişimler olmadığı göz önüne alınırsa bir potansiyelite olarak görülmelidir. Bu bakımdan kültürel ilişkiler açısından kültür diplomasisi adına bu durum önem arz eder. Bu sürecin *ikinci bir manası* ise, *Maşrik ve Mağrib* Arap dünyasının **Türk himayesinde bir tarihi sürece girmesidir**. İslam dünyası bu manada, bu coğrafyalarda Osmanlılar devrinde tek bir çatı ve siyasi birlik içinde şekillenecektir. Bu açıdan Afrika kıtasının kuzeyi de bu sürecin bir parçası olacaktır. Bu süreç siyasi manası olmakla birlikte gerek kıtada kalan Türk soylular gerekse de Cezayir, Tunus gibi ülkelerdeki olumlu Türk imajı özellikle Osmanlı algısının yeniden hatırlanması üzerinden güçlenerek devam edebilir. Bu bölgelerdeki Türk varlığı parçalanmış halde ve kendi içinde çatışan yapıların tek bir çatı altında birleştirilmesi yanında hariçten vaki olması muhtemele saldırılara karşı da müttehid bir koruma kalkanı oluşması anlamını taşıyordu. İlişkilerin *üçüncü manası*, **Afrika kıtası açısından** olan kısmıdır. Bu manada Türkler bu kıtada İslam dini ve medeniyeti adına var olan süreci devam ettirdikleri, bölgeyi saldırılara karşı korudukları gibi Afrika-yı Osmanî denilen bir kavrama ulaşacak düzeyde kendilerinde bir tarihi bu kıta ile paylaşmışlardır. Görüleceği üzere ilişkilerin İslam Medeniyeti, Osmanlı ve Türk ve nihayet Afrika kimlikleri açısından önemli tarafları vardır. Bu zaviyeden Türklerin Afrika ile ilişkilerinin umumi, bölgesel ve yerel anlamda süreçler bütünü olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu yönlerden Afrika Türk ilişkileri tarihi süreç, 19 asır değişimleri ve nihayet güncel gelişmeler zaviyesinden değerlendirilmelidir. Türklerin Afrika ile alakalarını bu süreç üzerinden okumak hala sosyolojik sabitelerini muhafaza eden bu kıta ile ilişkilerde ikinci önemli alan olarak yer alacaktır. Tarihin katmanlarından bakmak hem olana hem olacıklara dair öngörü şansımızı arttıracaktır. Uzun vadeli süreçte ilişkiler bu düzlemde ele alınabilir.

Aktüel düzlemde Arap Baharı ile birlikte Libya ve Tunus gibi ülkelerde yaşanan güç ve denge değişimleri hem siyasi durumu hem de bu ülkelere yaşanan silah ve nüfus transferleri kıtanın gelişmelerini etkilemektedir. Uluslar arası düzeyde ise değişen dünya dengeleri ve güç mücadeleleri değişimi ve hareketliliği etkilemektedir. Türkiye de Arap Baharı ortamında, bir güç unsuru olarak ekonomik ve siyasi durumu ile Afrika'da daha etkin hale gelmeye çalışmaktadır. Bu manada güç ve bağımlılık dengeleri yeniden gözden geçirilmekte ve kıta yeni değişimleri yaşamaktadır. Avrupa, ABD, Çin gibi küresel güçler bölgesel gelişmelerde doğrudan ve dolaylı müdahil olabilmekte yaşanan değişimi yönetmek ve şekillendirmek istemektedirler.

Analizde son bir konu ise olayların patladığı Mali'deki güncel duruma dairdir. "Fransızlar daha sonra Tuaregleri sömürgeleştirdikleri Moritanya, Mali, Nijer, Çad, Burkina Faso ve İngiliz sömürgesi olan Nijerya'ya dağıtarak, böldü. Fransa bunu yaparak, Tuaregleri azınlık durumuna düşürdü. Fransızlar bu bölgenin

tamamını 1890-1920 arasında 30 yıl süre içerisinde işgal etti. 1960'da bölgeden çekilirken, burada “tavşana kaç tazıya tut” politikası güttü. Fransa, Mali'de Tuareglere; “Siz Güney'deki siyahilere itaat etmeyin. Bunların hiçbir zaman boyunduruğunu kabul etmeyin” diyor. Güney'deki siyahilere de, “Bunlar eşkıya. Bunlara hiçbir zaman göz açtırmayın” diyor. Böylece aralarında devamlı bir fitne dönüyor... Bu fitne iki tarafta da vardı ve daha uzun yıllar devam edecek derin yaralar açtı.”² Bu uygulama Batı'nın pek çok “Doğu”lu bölgede uyguladığı taktiktir. Keşmir, Filistin veya Mali aynı oyun farklı görünüşlerde oynanmıştır.

TARİHİ VE KÜLTÜREL BAĞLAR

I-) AFRİKA VE TÜRKLER: Afrika-yi Osmanî'den Afrika-yi Türkiye'ye

1268'de Muvahhidler Devleti'nin çöküşünden sonra Mağrib ülkeleri parçalandılar. XV. yüzyılda, Kuzey Afrika'da (el-Mağribul-Arabi) üç büyük devlet vardı: Meriniler (1196-1465), Zeyyaniler ve Hafsiler (1228-1574); bunlardan Meriniler Mağrib'de (el-Mağribul-Aksâ), Zeyyaniler Cezayir'de (el-Mağribul-Evsat), Hafsiler de Tunus'ta (el-Mağribul-Edna) hüküm sürüyorlardı. Ancak, bu üç devlet çoğunlukla birbiriyle savaş halindeydi. Mahalli emirlikler arasında da iç çatışmalar vardı. Kuvvetli olan emirlik veya kabile zayıf olan emirlik ve kabileyi idaresine alıyordu. İç çatışmalar, kabilecilik sürtüşmeleri ve aşiretler arası kavgalar bölge halkını parçalamış ve zayıf düşürmüştü. Bu durum ülkenin kalkınmasına, eğitim ve öğretimin gelişmesine, kültürün zenginleşmesine ve Kuzey Afrika'nın top yekun uygarlaşmasına engel oluşturuyordu.³ Ülkeleri böyle bir durumda olan Tunus ve Cezayir' halkları, o devrin en güçlü devleti olan Osmanlı Devleti'nin yönetimine girmeyi en uygun çözüm yolu gördüler. Kukû bölgesi emiri Ahmed b. el-Kadı'nın daveti üzerine 1513 yılında Kuzey Afrika toprağına ayak basan Oruc Reis (ö.1518) ile kardeşi Hızır (Hayreddin) Reis (ö.1546), Tunus ve Cezayir ülkelerinde Osmanlı hâkimiyetini tesis etmeye çalıştılar. Neticede, Suriye'den sonra, Mısır, Tunus, Trablus ve Cezayir'i ele geçiren Osmanlılar, Kuzey Afrika'daki Zeyyani ve Hafsi devletleri ile mahalli emirliklerin hâkimiyetini sona erdirdiler. Oruc ve Hızır Reis kardeşler 1514'de Cezayir'i, Kaptan-ı Derya Sinan Paşa ile Turgut Reis de Tunus'u itaat altına aldılar. 1514'de ağabeyi Oruc'la birlikte Cezayir'i idaresine geçiren Hayreddin Reis, 1534'de, Ebû Abdullah'ın oğlu ve Halefî el-Hasan'ı Tunus'tan çıkararak bu ülkeyi de kendine bağladı. Bununla birlikte Tunus şehri ancak 1574'de İspanyollardan temizlendi ve kesin olarak Türk himayesine girdi. Kuzey Afrika'nın Osmanlı himayesine girmesiyle Türkler, dört yüzyıldan beri Müslümanların elinden çıkmış olan 'Akdeniz Hâkimiyeti'ni Hıristiyanlardan geri almış oluyorlardı. Zamanla Akdeniz'i bir Türk gölü haline getiren Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika'da

²Ahmet Kavas, “Mali'de Neler Oluyor?”,

<http://www.analitikkakis.com/NewsDetail.aspx?id=57033> (17-03-2013)

³ Sabri Hizmetli, “Osmanlı Yönetimi Döneminde Tunus ve Cezayir'in Eğitim Ve Kültür Tarihine Genel Bir Bakış” *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.32, 1991, s.1.

emperyalist İspanyollara ve Portekizlilere karşı İslam'ın ve Müslümanların koruyuculuğunu yaptı.⁴

XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı donanmasının Akdeniz'de Avrupalı güçlere üstünlüğünü pekiştirmesi sonucunda bugünkü Tunus, Cezayir, Mısır gibi ülkeler Osmanlı İmparatorluğu'nun idari birimleri haline geldi. Yine aynı yüzyılın ortalarında bugünkü Sudan'ın Kızıldeniz sahilindeki Sevakin şehrinin merkezi olduğu Habeş eyaleti, Aden Körfezi'ni kontrol edecek stratejik önemi haiz olduğu için Osmanlı İmparatorluğu'nun etkinliğini daha o dönemde Doğu Afrika'ya kadar götürmüştü. İlişkiler 1584 yılında Portekizlilerin işgal tehdidinde karşı Osmanlı'dan yardım talebinde bulunulmasıyla daha da güçlenmiş, denizci Ali Bey talebi karşılamak üzere görevlendirilmiştir. Ali Bey, Aden Körfezi'nden gemilerle Doğu Afrika sahillerine hareket edip Somali'yi geçerek Mombasa (bugünkü Kenya'nın bir liman şehri) civarına ulaşmış ve Portekiz donanmasını caydırarak Kenya'nın henüz XVI. yüzyılda sömürgeleştirilmesinin önüne geçmiştir.⁵ İslam ve Türk varlığını temsil eden Osmanlıların bu hareketleri bahsedilen koruma ve geliştirme işlevinin bir parçası olarak görülmelidir.

Kuzey Afrika Ocakları: Afrika-i Osmani'nin Kalbgâhı

1516'da Osmanlı Devleti'nin Cezayir sahillerinde başlayan Kuzey Afrika'daki varlığı kısa zamanda Mısır, Cezayir, Trablusgarp ve Tunus eyaletleri şeklinde idari birimlere dönüştü. Kızıldeniz'in batı sahillerinde ise Habeş eyaleti adıyla merkezi bugünkü Sudan devletinin Sevakin adası olan beşinci bir eyalet daha kuruldu.⁶

Barbaros Hayrettin Paşa Osmanlı hizmetine girdikten sonra idaresinde bulunan Cezayir, Beylerbeylik olarak kendisine verilmiştir. Cezayir'in idaresi esasen Barbaros Hayrettin Paşa tarafından kurulmuş olmakla beraber üç asır boyunca büyük değişikliklere uğramıştır. Cezayir'in idaresi; genel olarak Beylerbeyiler Devri (1518–1587), Paşalar Devri (1587–1659), Ağalar Devri (1659–1671) ve Dayılar Devri (1671–1830) olmak üzere dört evreye ayrılmaktadır. Barbaros, Osmanlı hizmetine girdikten sonra Cezayir'in muhafazası için kendisine iki bin kadar yeniçeri gönderilmiş ve bu suretle Cezayir Ocağı'nın temeli atılmıştır. Yunan İsyanı ve 1827-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında bağımsız Yunanistan'ın kurulmasıyla sonuçlanması Osmanlı Devleti'ni zayıflattığı gibi İngiltere ile Rusya'yı ustun duruma getirmişti. Bu durumdan istifade etmeye çalışan Fransa, Cezayir Dayısı'nın Fransız Konsolosu'na hakaretini bahane ederek 1827 yılında Cezayir'i işgale başladı. Uygun zamanı kollayan Fransa, 1830 yılında yüz savaş gemisi ve on altı bin askerle Cezayir'i tamamen işgal etti. Bu sırada Osmanlı Devleti, Rusya ile savaştan yeni çıkmıştı ve oldukça güçsüz bir durumdaydı. Cezayir ise devletin asıl

⁴ Hizmetli, "Osmanlı Yönetimi Döneminde Tunus", s.2.

⁵ Afrika'da Türk ve Türkiye Algısı, *Bilgesam Rapor*, Ankara, 2011, s. 4.

⁶ Ahmet Kavas, "Afrika'da Sömürgeciliğin XIX. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar Kurulamamasında Osmanlı Devleti'nin Rolü", <http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/18-akavas.pdf> (09.03.2013)

kuvvetlerinin savunabileceği alanın oldukça uzağında bulunmaktaydı. Bu nedenle Babiali, Cezayir'in işgalini sadece protesto edebilmiştir.⁷

Tunus, Barbaros Hayrettin Pasa tarafından ele geçirilmiş ise de kesin olarak 1569 tarihinde Cezayir Beylerbeyi ve Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1573'te ise bir Beylerbeyilik haline getirilmiştir. Tunus fethedildikten sonra Cezayir'dekine benzer bir yönetime bağlandığından, eyaletin yönetimi de az çok Cezayir'e benzemiştir. Tunus'ta zamanla Dayılık, Beylerbeyilik ve Vatan Sancak Beyliği olmak üzere üçlü bir yönetim mekanizması ortaya çıkmıştır. Bazen Vatan Sancak Beyliği ve Beylerbeyilik görevlerinin tek kişide toplandığı olmuştur. Ancak Dayılık, Beylerbeyilik ve Vatan Sancak Beyliği görevlerinin bir kişide toplandığı görülmemiştir. Tunus'un önemi, Beylerbeyilik ve Vatan Sancak Beyliği görevlerini üstlenmiş olan Hamud Pasa (1788-1824) devrinde iyice artmıştır. Hamud Paşa'nın yönetimi sırasında Tunus ile ABD, Fransa ve Napoli devletleri ile antlaşmalar yapılmıştır. XIX. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti ile bağları oldukça zayıflayan Tunus, İtalya ve Fransa'nın etkisi altına girmişti. Fransa, Cezayir'i ele geçirdikten sonra gözlerini Tunus'a yöneltmişti. 1878 yılında Berlin Antlaşması'yla da aradığı fırsatı yakalamıştır. 1870'te Fransa'yı yenen Almanya Başbakanı Bismark, Alsace-Lorraine'nin acısını unutturmak ve bu ülkenin dikkatini kendi sınırlarından uzaklara çevirmek için Tunus'u almasını önermiştir. Ortamı uygun bulan Fransa da 1881 yılında Tunus'u işgal etmiştir. Tunus Beyi de Bardo Antlaşması'nı imzalayarak Fransız himayesini kabul etmiştir.⁸

Kuzey Afrika'daki Garp Ocakları'ndan en doğuda ve devlet merkezine en yakını olan Trablusgarp Eyaleti, 1551 yılında Kaptan-ı Derya Sinan Paşa ve Turgut Reis tarafından Malta şövalyelerinden alınmıştır. Burası başlangıçta Cezayir Eyaleti'ne bağlı olarak idare edilmiştir. Ancak, Cezayir Beylerbeyilerinin giderek güçlenmesinden çekinen Osmanlı Devleti burayı ayrı bir eyalet haline getirilmiştir. Garp Ocakları arasında İstanbul'a en fazla bağlılık göstereni de her zaman Trablusgarp olmuştur. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika ile olan bağlarını Trablusgarp'ta merkezi yönetimi güçlendirerek korumaya çalıştığı görülmektedir. 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile Trablusgarp bir eyalet olarak yeniden teşkilatlandırılmıştır. 1877 tarihli bir kanunla da Bingazi ve Derne doğrudan İstanbul'a bağlı bir sancak haline getirilmiştir. Böylece Libya olarak bilinen ülke Trablusgarp Eyaleti ve Bingazi Sancağı şeklinde iki yönetim birimiyle XX. Yüzyıla intikal etmiştir. Trablusgarp Eyaleti'nde Cebel-i Garbiye, Bingazi, Trablusgarp merkez, Hums ve Fizan olmak üzere beş liva ve kırk kazadan ibaret olan bir yönetim kurulmuştur.⁹

1890'lara gelindiğinde Afrika'nın büyük bir kısmı Avrupalıların sömürgesi haline gelmişti. Fransa XVI. yüzyıldan beri ticari ilişkilerinin bulunduğu Cezayir'i 1830'da işgal ederek Batı Akdeniz'de stratejik bir mevki elde etmiştir. Ardından İngiltere ve Almanya'nın da onayıyla 1881 yılında Tunus'u da ele geçirmiştir. Bu

⁷ Seydi Vakkas Toprak, "Osmanlı Yönetiminde Kuzey Afrika: Garp Ocakları", *Türkiyat Mecmuası*, c. 22/Bahar-2012, s. 227, 229.

⁸ Toprak, "Osmanlı Yönetiminde Kuzey Afrika", s. 231, 232, 233.

⁹ Toprak, "Osmanlı Yönetiminde Kuzey Afrika", s. 234.

sırada İtalyanların ise Tunus ile olan ticari ilişkileri Fransızlarınkinden çok daha fazlaydı. Ayrıca, Tunus eskiden Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştu ve coğrafi olarak da İtalya'ya daha yakındı. İtalya, Tunus'u ele geçirmenin hesaplarını yaparken Fransa daha erken davranmıştı. Akdeniz'de İtalya ve Fransa'nın kapaşmasını çıkarlarına Almanya, Fransa'yı Tunus'u işgale teşvik ederken, Mısır'dan Fransa'yı uzaklaştırma emelini taşıyan İngiltere de Fransa'nın Tunus'a yerleşmesinden yana bir politika izlemekteydi. Böylece Tunus için geç kaldığını fark eden İtalya dikkatini Bingazi ve Trablusgarp topraklarına çevirmiştir.¹⁰ Bu tarihlerden sonra Afrika ile ilişkilerimizin yeniden başlaması için uzun bir zaman geçmesi gerekecektir.

Türkiye'nin I. Dünya Savaşı sonrası, cumhuriyetin kurulmasından sonra Afrika ile ilişkilerini yeniden canlandırmaya başlaması 1998 yılında hazırlanan "Afrika'ya Açılım Eylem Planı" belgesi ile olmuştur demek pek de yanlış olmayacaktır. Bu tarihten sonra artan ilişkiler 2005 yılının "Afrika Yılı" ilan edilmesiyle ivme kazanmıştır. Gelişen ilişkilerin bir göstergesi de 2008 yılı Ocak ayında Afrika Birliği'nin olağan toplantısında Türkiye'nin Afrika'nın stratejik ortağı olarak kabul edilmesidir. Bunun ardından 18-21 Ağustos 2008 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleşen 1. Türkiye – Afrika Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve Toplantısı kapsamında Afrikalı ülkelerle sağlık, tarım, ticaret ve enerji gibi birçok alanda işbirliği anlaşmaları ve iki milyar dolar tutarında ticari anlaşma imzalanmıştır. İkinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi 2013 yılında belirlenecek bir Afrika ülkesinde düzenlenecektir. Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankası (AfKB) ve Afrika Kalkınma Fonu üyeliği için 2008 Şubat ayında yaptığı başvuru 2008 Mayıs ayında onaylanmıştır. Türkiye böylece AfKB'nın bölge dışı 25. üyesi olmuştur.¹¹ Türkiye, 1950'lerin sonunda başlayan dekolonizasyon sürecinde yeni bağımsızlığını kazanmış Afrika ülkelerini tanımışsa da, ilişkileri güçlendirme konusunda yetersiz ya da ilgisiz kalmıştır. İkinci dünya savaşı sonrası "Soğuk Savaş" denklemine Batı ve ABD merkezli belirlenen dış politika oryantasyonu, Türk dış politika yapıcılarının en önemli stratejik önermesidir. Bunun dışındaki alanlar ve bölgeler ikincil, hatta göz ardı edilebilecek niteliktedir. 2003 yılı başında Türkiye "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" hazırlamış olsa da 2005 yılına kadar ciddi bir mesafe alınamamıştır. 2005 yılına geldiğimizde ise AKP hükümeti gerek iç gerekse dış siyasette meşruiyetini belli bir noktaya kadar konsolide etmiş, Afrika açılımı gibi ikincil görünen alanlara girme fırsatını elde etmiştir. Türkiye'nin Afrika açılımı ticaret rakamlarına da yansımış, tüm kıtaya yapılan ticaret hacmi 2003'te 3,7 milyar dolar seviyelerindeyken, 2005'te 6,8 milyar dolara, 2011'de de 17 milyar dolar rakamına ulaşmıştır. Dokuz yıl gibi kısa bir süre içinde Afrika ile Türkiye'nin ticaret hacmi 4,5 kat artmıştır. Tabloda dikkati çeken en önemli verilerden biri, 2007'de 11 milyar dolar civarında olan ticaret, bir sonraki yıl 14,7 milyar dolara çıkmış ve yüzde 34'lük bir artışla dikkat çekmiştir.¹²

Afrika'ya dair son sözü güncel politikayı yönlendiren Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'na bırakmak yerinde olacaktır: "Afrika açılımı dış politikada

¹⁰ Toprak, "Osmanlı Yönetiminde Kuzey Afrika", s. 234-235.

¹¹ Afrika'da Türk ve Türkiye Algısı, s. 5.

¹² İsa Afacan, "Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı", *Ortaadoğu Analiz*, C.4, s.46, s. 11, 13.

gerçekleştirmeye çalıştığımız paradigmatik değişimin belki de en somut örneklerinden biri. Eskiden Türkiye sadece var olan güçler, muhatap olduğu reel güçlerle ilişkiler üzerinden bir dış politika geliştiriyordu. Şimdi ise Afrika'ya kapsamlı bir stratejinin parçası olarak açılıyor. Bunun ciddi açılımlar olduğunu görürsünüz. Afrika açılımının psikolojik boyutu çok iyi yönetildi, Afrika'da bir Türkiye rüzgarı esiyor. Kısa sürede psikolojik eşiği aştık. Somali'ye Başbakanımızın yaptığı ziyaret, bu eşiğin aşılmasında büyük imkan sağladı. Tarihi olarak da coğrafi olarak da Türkiye Afrika'nın bir parçasıdır. Bu psikolojik boyutu. İki; kurumsal boyutu. Son 4 yıl içinde 22 yeni büyükelçilik açtık. Yani kurumsal altyapıyı da oluşturduk.”¹³

II-Mali’de Neler Oluyor?

Mali’de son günlerde yaşanan olaylar herkesi düşündürmekte. Yine “İslamcı terör, fanatizm” yine modern dünyanın “düzenleyici ve özgürleştirici” müdahalesi. Olayın aktüel yönlerine üzerine çok şey yazılıp çizildi. Ancak Arap baharında Arap saçına dönen Suriye olayının hemen paralelinde gerçekleşen bu olaya biraz daha yukarıdan bakmak belki olan bileni anlamak bakımından önemlidir.

Öncelikle olayın merkezinde yer alan Tuareg olgusu¹⁴ oryantalist imgelere çoktan kurban edilmiş bulunmaktadır. Geçen yüzyılın başından beri sömürgeci

¹³ <http://yenisafak.com.tr/diziler-haber/yuzyillik-parantezi-kapatcacagiz-01.03.2013-494795?ref=manset-4>

¹⁴ “Mali 1880 ve 1895 yılları arasında Fransız sömürgeci haline geldi, ancak Tuareglerin sömürgeciliğe karşı direnişi 1917’ye kadar devam etti. Tuaregler, Fransız egemenliğine karşı 23 yıl direnmeleri gerekmesiyle, kötü ve isyancı bir toplum olarak etiketlendiler. Fransa, Tuaregleri ezmek ve dışlamak için göçebelik (Tuareg yaşam biçimi) üzerine çok sıkı yasaklamalar getirdi. Bu dönem boyunca ağır şekilde vergilendirilen Tuareglerin iş gücü sömürüldü. Eğitim almaları Fransa tarafından reddedildi. 1960’larda Afrika ve Mali genelinde başlayan bağımsızlık hareketi Tuaregleri de etkisi altına almıştı. Bu bağımsızlık rüzgarının etkisi ve Kuzey bölgesinin Bamako (Mali’nin başkenti)’ya uzaklığı nedeniyle Tuaregler Bamako’ya bağlanmayı reddetmiştir. Üstelik bağımsız Mali devleti yönetiminde de Tuareglere karşı dışlanma ve ayrımcılık devam etmiştir. Mali Cumhuriyeti’nin ilk Cumhurbaşkanı Modibo Keita (1960-1968) sosyalist düşüncelerden etkilenmiş, Mali’yi modern ve endüstriyel bir ülke haline getirmeye çalışmış bir liderdi. Ona göre Mali devleti kurulmuş, sırada Mali milletini yaratmak vardı. Ancak Keita’nın hayalindeki ülke için göçebelik büyük bir engeldi. Göçebe toplum üretkenlikten uzak ve geri kalmıştır ancak Keita halkının üretken olmasını istemekteydi. Yaşam şekillerinden ödün vermek istemeyen Tuareg halkına göre modernleştirme politikaları sömürgeci baskının bir başka şekliydi. Üstelik Keita döneminde ödenen vergiler hiç bir zaman bölgeye yatırım olarak geri dönmemiş ve Kuzey Mali ekonomik yatırımların eksikliği nedeniyle ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Ekonomik nedenlerin yanında, Tuareglerin siyasal karar alma sürecinde de daima göz ardı edilmesi 1963’te Tuareglerin merkezi yönetime karşı ayaklanmasına neden olmuştur. Mali ordusunun Tuareg isyancılarına sert karşılık vermesi, bölgenin yoğun şekilde bombalanması ve isyancıların elebaşlarının halka açık alanlarda idam edilmesi sonucunda sindirilen direnişiler Cezayir ve Libya’ya kaçmak zorunda kalmışlardır. 1968’de askeri bir darbe ile Cumhurbaşkanı olan General Moussa Traore 1991’e kadar ülkeyi askeri idare ile yönetti ancak hükümetin Tuareglere karşı tutumu değişmedi. Traore döneminde Tuareglerin merkezî yönetime etkileri çok sınırlı oldu. Zaten Kuzey bölgesinin yeniden isyan etmesinden endişe

işgale karşı direnen bu insanlar, Batının sihirli “İslamcı terör” yaftasını yemiş bulunmaktalar bile. **Bu manada İslamcı yani geri yani Ortadoğulu, Afrikalı, yani barbar.** Mağrib el-Kaidesi ve Ensar ed-Din gibi gruplar bu manada propagandaya münbit zeminler oluşturmaktadırlar. Zira su bulanınca içine ne düştüğü pek bilenmiyor. Bu tespitler olumsuzlu olumlama adına ya da doğulu bir romantizmle güzelleme kurgulamak amacıyla üretilen kontra bir anti oryantalizm değildir. Zira bu satırların yazarı meselenin asıl yönünün bölge insanın iradesizliği olduğunu düşünen gruptandır. Ancak vakıya da bakmamak gerçeği anlama yolunda düşünceyi akim bırakacaktır. Meselenin diğer bir güncel aktörü Libya’da devrilen Kaddafi sonrası doğan boşlukla petrol ve askerlik sahasında işsiz kalan grupların geri dönüşleri olarak ifade edilmektedir. Konunun bölge açısından riskli görünmesi ise Tuareg nüfusunun Kuzey Afrika’daki dağınık yapısı ve bu olayların çevreye sıçraması ihtimali olarak dillendirilmektedir. Yani yine şu “İslamcı terör” meselesi.

duyan Traore yönetimi, Tuareglerin yoğun olarak yaşadıkları bölgeleri askeri yönetim altında sıkı bir şekilde denetlemekteydi. 1970 ve 80’lerde baş gösteren kuraklık en çok Sahra Çölü ve çevresinde yaşayan Tuaregleri etkiledi. Pek çok genç erkek iş bulma amacıyla Cezayir ve Libya’ya göç etti. Özellikle Libya’da Kaddafi’nin birliklerine ve İslam Lejyonu’na katılan Tuaregler burada askeri eğitim aldılar. Ancak 1985 petrol krizi petrol havzalarında çalışan Tuaregleri işsiz kalıp eve dönmeye mecbur etti. Çad’ı ele geçirme planlarında başarısız olan Kaddafi’nin askeri birliklerinin dağılmasıyla bir başka Tuareg grubu da işsiz kalarak Mali’ye geri döndü. Üçüncü bir Tuareg grubu İslam Lejyonu’nun dağılması ile Afganistan, Lübnan ve Filistin’deki birliklerinden Mali’ye geri döndü. Umutsuz ve işsiz olarak eve dönen Tuareg erkekleri, hükümetin kayıtsızlığı ve kuraklık mağdurları için yapılan uluslararası yardımlarının hükümet tarafından kötü kullanılması ve bürokratlarca zimmete geçirilmesi nedeniyle hükümete karşı ayaklandılar (“kuraklık şatoları” olarak adlandırılan başkent Bamako’daki lüks yapılar uluslararası gıda yardımlarından gelen para ile inşa edilmiştir). 1990’da başlayan ve işsiz (ishumar) erkeklerin başı çektiği ayaklanmalar kısa sürede Tuareg elitlerinin de desteğini gördü. Azavad Halkı Hareketi (MPA)’nin ordu merkezlerine saldırması karşısında Mali ordusu ayırım yapmadan göçebe topluluklara (Kuzey Mali’de yaşayan Arap Mûr ve Tuaregler) topyekûn savaş başlattı. Pek çok sivil bu çatışmalarda hayatını kaybetti. Bu nedenle de çatışma kısa sürede göçebe toplumların ayaklanmasına dönüştü. Ocak 1991’de imzalanan ilk barış anlaşması (Tamanrasset Anlaşması) hükümet, MûrveTuareg isyancıları arasında imzalandı. Anlaşma Kuzey Mali’nin özel bir statü kazanmasını ve ulusal bütçenin %47,3’ünün bölgeye aktarılmasını da kapsıyordu. 2006 ve 2009 süresince devam eden ayaklanmalar 2011’de başlayan ayaklanmaya zemin hazırlamıştır. 2009’da dağıtılan silahlı grubun lideri AgBahanga 2008’de Libya’ya kaçmış ve buradaki Tuareg kökenli Libya ordu üyeleri ile bağlantılar kurup örgütlenme sağlamıştır. 2011’de Libya’da çıkan iç savaş sonrası Kaddafi rejiminin devrilmiş ve Tuareg kökenli Libya askerleri ordu cephaneliklerini yağmalayarak 2011 yazı boyunca Mali’ye silah taşımışlardır. 2011’de kurulan Ulusal Azavad Kurtuluş Hareketi önderliğinde Libya’dan taşınan silahlar Mali yönetimine karşı kullanılmaya başlanmıştır. Cumhurbaşkanı Toure’nin demokratik kurumlar yerine kişisel bağlantılarını kullanarak krizi yönetmeye çalışması ucuz bir yöntem olmasına karşın, bu kez iyi silahlanmış Tuareglere karşı etkili olamamıştır. Askeri darbenin ardından Tuareg gruplar Azavad bölgesinin bağımsızlığını ilan etmiş ve Kuzey Mali’yi büyük oranda kontrol altına almışlardır. Emine Arı, “Mali ve Tuareg İsyancıları”, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2253:mali-ve-tuareg-isyancilar&catid=80:analizler-afrika&Itemid=141 (02-03-2013)

Tüm bu ifade edilen aktüel durumlara sair malumat eklenebilir. Ancak bu yazının amacı Mali'deki durumu aktüel çerçevenin biraz daha dışından değerlendirmek, asırlardır cari bir akli tespit etmektir. Bu akıl *Batının İşleyen Tarihi Akıldır*. Burada Batı derken bir kıtanın insanlarını ötekileştirmek basitliği asla dilenmemektedir. Ötekileştirmeler üzerinden ucuz analizlerin fikri ve bizi bir yere götürmeyeceği açıktır. Burada bu aklın oluşumunun **ilk aşamasına** bakmak gerekir. Bu akıl kendini Haçlı Seferleri zamanına kadar uzanan bir süreçte inşa etmiştir. Zaman içinde kültürel bir yapı oluşturan bu süreç her fırsatta aktüel yönleriyle karşımıza çıkmaktadır. Haçlı seferleri devrinde temel iki ana damarda değerlendirebileceğimiz bir yapı oluşur. Doğuyu ötekileştiren, “kaynak deposu” gören bir bakış ve hareketini “kutsala yaftalayan” bir meşrulaştırma retoriki. Doğu yani Kudüs üzerinden zapt edilmesi beklenen “doğu” yani Kudüs; sokaklarında ballar akan bildircinlar koşuşan bir yerdir. O zamanın ruhuna ve halkların zihnine ilaç gibi gelen bir söylemdir bu. Amaç İsa'ya inanlara yardımdır. *Vendetta* yani öçtür. Kutsal uğrunadır her şey. Ama toprak ve üstündeki tüm servetler harekete geçiren temel içgüdüdür. Bunun yanında kolonileşme düşüncesi de kıtada yeşermiştir. İşte bu akıl her dönemde zamanın ruhuna tekabül eden bir kutsalla ve söylemle bölgeye gelmiştir. Kudüs'ü kurtarmak ve özgürleştirmek, Arapları kurtarmak ve özgürleştirmek, demokrasiyi kurtarmak ve halkları özgürleştirmek. Kutsal topraklar, özgür topraklar, demokratik topraklar. Bu masum meşrulaştırma toprak, petrol, enerji gibi değişen kavramlarla ifade edilen bir kaynak ihtiyacının hep önünde olmuştur. Burada trajikomik olan ise Osmanlı sonrası dönemde bu hareket ve müdahaleler bizzat dönüştürülmüş yerel tarafından dilenen bir şey olmuştur. Zira sömürgeci arkasında öyle bir yapı bırakmıştır ki halklar çaresiz bir kurtarıcı beklemişlerdir. Ya bir mehdi, ya bir kahraman veya ya bir dış kurtarıcı. Bu akıl geçmiş, gün ve gelecek adına mutlak kendi “an”ını yaşamaya devam etmektedir. Konunun diğer bir yönü ise Batı'nın iç çelişkilerini çözmede dış ilişkileri kullanma pratiğidir. Papalığın yaşadığı iktidar sorunları ve Batı üzerindeki üstün mevkiini elde etmek için tuttuğu yol şu idi: *Batı'nın parçalanmakta olduğunu bilmezden gelerek “dinsizlere” karşı bir Hıristiyan dış siyasetini ayakta tutmak, o zaman Batı için hayati bir mesele olan Türk problemini üzerine almak, Haçlı Seferleri geleneğine dayanarak din savaşı fikrini genelleştirmek, bunu Kilise vasıtasıyla en küçük köylere kadar götürmek, Türklere karşı kazanılan zaferleri mübalağalı olarak değerlendirmek, hem başarıdan ve hem yenilgiden Türkler aleyhine açılan propagandadan son haddine kadar faydalanmak.* Papalık Haçlı Seferlerinin tarihi süreçte olduğu gibi yine meşru mercii sayarak Hıristiyan birliği fikri ve Türk düşmanlığından yararlanarak siyasi bir irade kurmaya çalışıyordu.¹⁵Evet mazinin budalaca hayallerine dalmış ve geleceğe dair ahmakça ütopyaları bekleyen nesneleşmiş zihinleri yöneten bir akıldır bu. Mazi ve istikbal arasına sıkışıp “an”ı heba eden tarih dışı sürüleştirmiş kitleler hep bu aymazlıkla asırları heba ettiler.

Gelişmelerin **ikinci aşaması** Osmanlı sonrası döneme tekabül eder. Bu aklın 11. yüzyılda sembolik olarak Doğu-Batı retorikinde inşa edilen yapısı Osmanlı zırhından soyunan bölgeye yeniden yeni bir yüzle gelmiştir. Haçlı Seferleri

¹⁵ Şerif Baştaç, “14-15. Asırlarda Osmanlı Fetihleri Sırasında Avrupa'nın Siyasî ve İktisadî Durumu”, *Makaleler*, (Haz. E.S. Yalçın- E. Erdoğan), Ankara, 2005, s. 25-26.

zamanından “nizam kurucu şahsiyetler”in “mesuliyet şuur”u içindeki duruşları Haçlılara sınırlı bir hareket imkânı sağladı. İlk saldırı Endülüs’ün düşüşü sonrasında İspanyollar eliyle oldu. Kıta 15. Asırda saldırıya uğradı. Osmanlı’nın Portekiz ve İspanyol saldırılarına karşı duruşu gelişmeyi onların aleyhine sonuçlandırdı. “Afrika kıtasını XVI. yüzyılda tamamen ele geçirmeyi amaç edinen Avrupalılar’ın bütün planları Osmanlı Devleti tarafından boşa çıkarıldı. Medeniyetle çok erken dönemde tanış olan Kuzey ve Doğu Afrika sahillerinin böylesine güçlü bir saldırı karşısında Osmanlı Devleti tarafından korunması kıtanın iç bölgelerindeki, özellikle bugünkü Çad Gölü havzasına yakın Bilâdü’s-Sudan denilen coğrafyadaki Kânim-Bornu Sultanlığı ile ve bugün Mali Cumhuriyeti ile Nijer Devleti arasındaki bölgede kurulu Songay Sultanlığını da harekete geçirdi. Yine XVI. yüzyılda bu bölgenin en doğusunda bugünkü Sudan topraklarında kurulan Func ve Darfur Sultanlıkları, Etyopya’nın güneydoğu bölgesinde kurulan Harar Emirliği, yine bugünkü Nijer’in güneyi ile Nijerya devletinin kuzeyi arasındaki Kano Sultanlığı ve Hevsa devletleri ile Osmanlı Devleti’nin Kuzey Afrika’da kurduğu eyaletleri üzerinden İstanbul ile yakın münasebetler başladı. Osmanlı Padişahını bütün Müslümanlar’ın halifesi olarak gören bu bölgedeki Sultanlıkların bağılıkları XX. yüzyılın başına kadar devam etti.”¹⁶ Ancak Osmanlı’nın duraksadığı, çöktüğü ve sonrası dönemde ise askeri olarak bu dirayeti gösteren bir yapı kalmadığından Batı en kısa yoldan “askeri” operasyonlarla sorun çözme mantığıyla hareket etmiştir. Bu dönem sömürge dönemidir. İkinci kolonileşme sürecini taşıyan Batı’nın karşısında ilk defaki gibi dirayetli liderler ve halklar yoktur. Yenilmiş bir coğrafya vardır. Artık silahlar hem menfaat-güzarlık hem de ticareti yapılacak bir meta olarak Doğu sokaklarından hükümferma olmalıydı. Askeri diktalar ve sömürge idareleri bu düzeni kurumsallaştırdı. Askeri güçle çözüm her yerde temel referans halini aldı. Ancak bu müdahaleler her zaman büyük gücün menfaatleri koruyacak kadar işlevseldi. Ötesi onlar için tufandı. Bu akıl kendini bu manada kaynak gereççeli kutsala yaftalama geleneğini de askeri güçle sürdürdü. Zaten kıtanın uygarlığı hesap ve faydaya odaklanmış değil miydi ve ana felsefesi de güce istinat etmiyor muydu? Bu zihniyet tarih katmanları içinde kendisini bu manada teknolojik güç ve sanayinin madde açlığı içinde sürdürdü gitti. Selahattin Eyyubi’nin mezarını tekmeleyen Fransız ve İngiliz generaller bu makus hali temsil etmediler mi? Güç tarihi tekmeleyerek geleceği ayakları altına alıyordu. Sömürge idareleri her yerde caridir.¹⁷

¹⁶ Ahmet Kavas, “Afrika’da Sömürgeciliğin XIX. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar Kurulmamasında Osmanlı Devleti’nin Rolü”, <http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/18-akavas.pdf> (09.03.2013)

¹⁷ “Afrika’ya ilk olarak bizi medenileştirmek, sanayileştirip kalkındırmak için geldiklerini söyleyen Alman sömürgeciler, ardından da İngiliz sömürge yönetimi bağımsızlığımızı alıncaya kadar buraları yönettiler. Bize yardım etme maskesi arkasında kaynaklarımızı ve insanımızı diledikleri gibi kullandılar. 1960’lardan itibaren bağımsızlığımızı teker teker alıp millî devletlerimizi kurduğumuzda gördük ki; sanayi ve kalkınma olarak bize bıraktıkları şey, sadece kendi artıklarıydı. Biz o artıklardan bir şekilde kendi sanayimizi kendimiz oluşturmak zorunda kaldık ve her şeye sıfırdan başladık. Örneğin yıllar yılı benim mesleğim, Avrupalıların kullanıp atıkları teneke kutuları toplayıp onlardan içine yağ konularak yanan ve karanlık gecelerimizi aydınlatan kandiller yapıp satmak oldu. Onların bize getirdikleri, kendi sanayi artıkları şişeler, teneke kutular, plastik kutu ve kaplar, kartonlar vesaire bizim

“Avrupa Sömürgeciliği XVII ve XVIII. yüzyıllar boyunca daha ziyade Afrika kıtasının batı ve güney sahil şeritlerinde kurduğu ticaret kolonileri vasıtasıyla köle satın almanın ötesinde fazla bir varlık gösteremedi. XIX. yüzyıla girildiğinde Avrupalılar’da Afrika’yı tanıma merakı en üst seviyeye çıktı. XVIII. yüzyılda birkaç meraklı dışında pek cesaret edilmeyen kıtanın iç bölgelerine gitme ve oraları tanıma, kendi tabirleriyle keşfetme serüveni başladı. Kısa zamanda Avrupa’da birbiri ardına kurulan ve çoğu kralların himayesinde desteklenen farklı Coğrafya Cemiyetleri ve Enstitüleri genç maceraperestleri buralara gitmeye teşvik ettiler, içlerinden sağ dönebilenlere büyük mükâfatlar ve madalyalar takdim edildi.”¹⁸ Afrika’nın sömürgeleşmesi gayet kısa bir sürede olmuştur, o kadar ki, 1870’de Afrika’nın ancak onda biri sömürge iken, 1890’da sömürge olmamış kısım ancak onda bir miktarında idi.¹⁹ Afrika açısından köle ticaretiyle başlayan süreç köleliğin yasaklanması ile diğer alanlara kayar. Kıtanın kıyılarından içlerine doğru keşif hareketleri bununla paralel gelişir. Sanayii İnkılabı gelişmeleri ile hammaddeye duyulan açlık adanın daha çok dişlenmesine yol açar. Bu süreçte misyonerlik faaliyetleri de hızla devam edecektir. Bugün bölgede bir “Ortadoğu Yardım Fonu” ve “Ortadoğu Askeri Birliği” kurulamaması, Arap Ligi ve İslam Dayanışma Teşkilatı gibi yapıların fonksiyonsuz kalması hep aynı sürecin çomak soktuğu ve iradesizliğin mahvettiği bölgenin akim halleridir. Bugün Mali’de aynı kaynak mantığı, kendisini İslamcı aşırılık yaftası ile gerçekleştirmektedir. Bundan sonra da yenilerini yaşamak bu gidişle mukadderdir. Amaç sadece ve yalnızca Mali’yi demokratik bir yer kılmaktır!!!

Bu noktada tespiti gereken **üçüncü aşama ise** Sovyet sonrası dönemde oluştuğu görülen sosyolojik bir durumdur. Sol kavramının görece işlevini yitirdiği büyük oyunda bölgenin iç karmaşalarla idare edilmesinde “gizli el”e yeni bir araç lazım oldu. Bu Müslüman Milliyetçilerle-Müslüman İslamcıların çatıştırılması olgusudur. Bu Müslüman lafının yerine Arap, İran vs koyabilirsiniz. Etnik ve dini bakımdan yersiz yurtsuz kalan bölge bu zihni karmaşa içinde sömürü dönemi boyunca bu iki ayrılmaz parçasını ideolojikleştirerek bir kavga ve çatışma vesilesi

sanayi hammaddemizi oluşturdu. Zira buraya ihtiyaçları olabilecek, kullanmaya alışık oldukları her türlü eşya ve tüketim malzemelerini taşıyorlardı. Bugün hala kullandığımız, Afrika’nın bir ucundan diğer ucuna uzanan demiryolu hatları ve lokomotifler ise, başta altın, yakut gibi değerli yeraltı zenginliklerini kıta dışına taşıma hedefleri çerçevesinde yerli halkın iş gücüyle inşa edildi. Demiryolunun döşenmesi sırasında işkence ya da ağır iş koşulları altında ölen ve sakat kalanlar bizim insanlarımızdı. Bizim işimiz sadece patronlara itaat etmektir. Bağımsızlıktan sonra da, kendi kaynaklarımızı değerlendirip, işleyecek güce bir türlü kavuşamadık. İşte sömürge rejiminin bize sunduğu gelecek bu idi.” Uvinalı yaşlı köylünün söyledikleri, Afrika halkına sömürgeci geriyeye neler kaldığını ve onların yaşamını nasıl etkilediğini kendi cephelerinden aksettirmektedir. <http://tanzanya.ihh.org.tr/somurgecilik/somurge.html> (09.03.2013)

¹⁸ Ahmet Kavas, “Afrika’da Sömürgeciliğin XIX. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar Kurulamamasında Osmanlı Devleti’nin Rolü”, <http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/18-akavas.pdf> (09.03.2013)

¹⁹ Fahir Armaoğlu, “Sömürgeciliğin Gelişmesinde Rol Oynayan Faktörler”, http://www.samsunbkd.org/index.php?option=com_k2&view=item&id=250:s%C3%B6m%C3%BCrgecilik&Itemid=83 (09-03-2013)

haline getirdi. Üstelik bu ideolojinin oluşturduğu zihni konfordan da asla vazgeçmek istememektedir. Konformizme olmuş birey ve toplumlar aklını kayıtlardan kurtarıp kalp ve vicdan haline gelememektedir. Bugün, Suriye’de ve Mali’de çatışan taraflara bakıldığından kaba hatlarıyla bahsedilen çatıştırmacı diyalektik işlemektedir. Laikçi/Seküler kendini modern sanan bir kafanın idare ettiği bir zihniyetle, kendisini İslamı temsil ediyor sanan lakin ideolojik olmanın ötesine geçemeyen diğer bir zihin bu muvazenesiz ortamda itişip kakışmaktadır. İkisi de zamanın çocuğu olan ve kendi kültürel ve ahlaki arka planlarına yabancı bu tavırlar değişme ve değişmeme yönünde çatışmaktadır. Bu arada değişmemesi gereken tek şey global çıkarlardır.

Mali olayında, Tuareg ve terör üzerinden kurgulanan senaryo asırlık bir aklın yeni bir oyunu olmaktan öte bir şey değildir. Pastadan pay kapma savaşında batının kendi içinde veya Rusya ve Çin gibi doğulu rakiplerle itiş kakışında yeni bir perde açılmıştır. Bölge halkları ise olaya yine seyirci ve edilgen bir açıdan bakmaktadır. Yerelin kendi içindeki itişmesi ise global yönetici akla meşru sebep ve imkan alanı açmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Mali’nin etnik durumu ve dini yapısı incelendiğinde ise ilginç bir durum dikkat çeker. Mali’de Mandeng (% 50) (Bambara, Malinke, Soninke), Fulani (% 17), Voltaic (% 12), Songay (% 6), Tuareg (% 10), Diğerleri (% 5) oranlarında etnik dağılım görülürken, din bakımından Müslüman (% 80), Hıristiyan (% 2), Yerel Dinler (% 18) oranları vardır. Yani Tuaregler üzerinden sunulan İslami gerilim hali açısından bakıldığında ülkenin %10luk bir kesimini temsil eden bir grup üzerinden %80lik bir grup söylem bazında da olsa mahkûm edilmektedir. Konunun diğer bir yönü ise bu etnik renkliliği birleştirecek en önemli unsurun çatışma sebebi haline getirilmiş olmasıdır. Ancak tarih göstermiştir ki kendisini okumayı bilmeyenler tarihin zaman ve mekân duvarlarına çarparak aynı kısır döngüleri yaşamaya devam edeceklerdir. “An”ın değerini bilmeyen, dün ve gelecekle avunan veya uğraşan zihinler “an”ın isteklerini ıskalayarak ne dünden bir anlam çıkarabilecek ne de yarına bir söz taşıyabilecektir. Mali olayına bir de bu gözle bakalım belki olup biteni daha iyi fark edebiliriz. Belki birisi Fransızlara “QUO VADIS DOMİNE (nereye gidiyorsunuz efendim)”yi hatırlatır. Bunun karşılığında yeniden çarımha gerilmeye giden insanıyet ruhundan vicdanın sesini duyar ve aklını başına alır. Ya da karşıdan başka bir cevap alır da o asırlık yaşlı vicdansız akıl “Aranızda günahsız olan, ona ilk taşı atsın” sesi ile kendine gelir. Aleme nizam vermeye kalkanlar önce kendi Cezayirlerini temizlesinler...!!!

